

Disciplines: Business Administration, Economy, Econometrics, Finance, Labour Economics, Political Science, Public Administration, International Relations

MARSHALL - LERNER KOŞULU VE J EĞRİSİ HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: FARKLI GELİR GURUBU ÜLKELERİ İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Validity of Marshall - Lerner Condition and J Type Hypothesis: A Comparative Analysis for Different InCome Groups

Hüseyin USLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,
h.uslu80@hotmail.com Kayseri/Türkiye

Uslu, H. (2018). "Marshall - Lerner Koşulu Ve J Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: Farklı Gelir Gurubu Ülkeleri İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz", Vol:4, Issue:20; pp:550-561 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

06/05/2018

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

29/05/2018

Anahtar Kelimeler

Marshall-Lerner Koşulu, J Hipotezi, Dış Ticaret Dengesi, Reel Efektif Döviz Kuru

Keywords:

Marshall-Lerner Condition, J Hypothesis, External Trade Balance, Reel Effective Exchange Rate.

ÖZ

Dış ticaret yaparak gelir elde edip, ekonomik büyümelerini artırmak ve kalkınmak bütün ülkelerin öncelikli hedeflerindedir. Ancak ülkeler dış ticaretten her zaman kazançlı çıkamamakta, dış ticaret açığı verebilmektedirler. Dış ticaret açığı, cari işlemler açığının da temel nedeni olup, ülkeleri ekonomik krize sürüklemeye riski vardır. Bu nedenle ülkelerin dış ticaret dengelerinin belirleyicilerinin ve sürdürülebilirliğinin sıklıkla analiz edilmesinde yarar vardır. Bu çalışmada reel efektif döviz kuru, yurtiçi milli gelir düzeyi ve dünya milli gelir düzeyinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkileri, farklı gelir guruplarında yer alan 80 ülkenin, 1960-2016 dönemi verileri kullanılarak panel veri analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda; yüksek gelirli ülkeler haricindeki ülkelere Marshall-Lerner koşulunun geçerli olduğu, dolayısıyla bu ülkelerde döviz kurunun, dış ticaret dengesini iyileştirici bir politika aracı olarak kullanılabileceği tespit edilmiştir. J Eğrisi hipotezinin, sadece yüksek gelirli ülkelerde, zayıf biçimde geçerli olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

Increasing economic growth and development by achieving income from foreign trade is a priority target of all countries. However, countries do not always benefit from foreign trade, they also can give foreign trade deficit. Foreign trade deficit, which is the main reason for the current account deficit, carries a risk that countries would be dragged into economic crisis. For this reason, it is useful to analyze the determinants and sustainability of countries' foreign trade balances frequently. In this study, the effects of real effective exchange rate, domestic national income and world national income on foreign trade balance are examined by panel data analysis using data from 80 countries in different income groups for 1960-2016 periods. As a result of analysis; it has been determined that Marshall-Lerner condition is valid at countries other than high - income countries, so exchange rate can be used as a policy instrument to improve foreign trade balance in these countries. The J-curve hypothesis is found to be weakly valid only in high-income countries.

1. GİRİŞ

1980'lerde Çin, Türkiye ve benzeri ülkelerde başlayan liberalleşme ve serbest dış ticaret politikaları, 1990'lı yıllarda Rusya ve Hindistan'ın da bu sürece dâhil olmasıyla hız kazanmıştır. Hindistan 1995'te, Çin 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne girmiş, Türkiye, Mart 1995'te Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği anlaşması imzalamış ve AB, üye sayısını kademeli olarak artırarak 28'e çıkarmıştır. Bütün bu yaşanan gelişmeler, ülkelerin uyguladıkları döviz kuru ve dış ticaret politikalarının dış gelişmelerden etkilenme derecesini artırmıştır. Özellikle Çin'in ulusal parası Yuan'ı diğer ülke paraları karşısında, bilinçli biçimde düşük tutarak, dış ticarete rekabet gücünü artırması, bu durumdan zarar gören ve dış ticaret açığı veren ABD ve Türkiye gibi ülkeleri agresifleştirmekte, ülkeler arasında gümrük

tarifelerinin yükseltilmesi¹, var olan serbest dış ticaret anlaşmalarının revize edilmesi² ya da iptaline³ kadar varan sert politika alternatiflerini gündeme getirmektedir. ABD ile Çin arasında yaşanan kur savaşları, 2010 yılında Güney Kore'nin başkenti Seul'de düzenlenen G20 zirvesine kadar uzanmaktadır. Çin yıllardır uyguladığı yüksek kur politikası sayesinde ABD'ye daha rahat mal satarken, ABD, Çin ile yaptığı dış ticarete sürekli açık vermektedir. ABD, Çin'in uygulamakta olduğu yüksek kur politikasından caydırmaya çalışmakta, ama Çin buna bir türlü yanaşmamaktadır.

Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülke dış ticaret açıklarını giderebilmek için zaman zaman devalüasyonlar uygulayarak, bu sorunu aşmaya çalışmışlardır. Bu noktada uygulanan döviz kuru politikalarının, ülkelerin dış ticaret rekabet güçleri üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi, çıkış yolu arayan ülkeler açısından ışık tutucu olacaktır.

Bu çalışmada; Marshall-Lerner koşulu ve J Eğirisi hipotezinin geçerliliği, düşük gelirli, alt-orta gelirli, üst-orta gelirli ve yüksek gelirli ülkeler için panel veri analizi yöntemiyle, ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde; Marshall-Lerner koşulu ve J Eğirisi hipotezine yönelik teorik çerçeve incelenmiş, üçüncü bölümde ülke gurupları bilgileri verilmiş, dördüncü bölümde literatür özeti sunulmuş ve beşinci bölümde ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Sonuç ve değerlendirmelerle çalışma tamamlanmıştır.

2. MARSHALL-LERNER KOŞULU VE J EĞİRİSİ HİPOTEZİ

Nominal döviz kuru (Exchange Rate: ER); bir birim yabancı paranın, yerli para cinsinden değerini ifade etmektedir. İktisat teorisinde ülke parasının değer kaybetmesi (döviz kurunun yükselmesi) ile ülke mallarının, dış alıcılara daha ucuz hale geleceği ve bu durumun, ülkenin ihracatını artıracak ifade edilmektedir. Öte yandan değersizleşen ulusal para nedeniyle, aynı miktarda ithal malı alabilmek için daha fazla ulusal para vermek zorunda kalacak olan yerli tüketiciler açısından ithal malları görece pahalı hale geleceği ve ülkenin ithalat talebinin azalacağı öngörülmektedir (Dornbusch ve Fischer, 1995: 153-161). Bu nedenle ülkeler döviz kurlarını, dış ticarete rekabet güçlerini arttıracak şekilde değiştirmeyi deneyebilmektedirler.

Sabit döviz kuru politikası uygulayan ülkelerde, ödemeler bilançosu ve dış ticaret dengesi açıklarını kapatabilmek için ekonomi yönetimi tarafından alınan bir kararla nominal döviz kurunun yükseltilmesine (ulusal paranın dış satın alım gücünün düşürülmesine) devalüasyon adı verilmektedir (Mankiw, 2010: 145-147). Serbest kur rejimi uygulayan ülkelerde, piyasa şartları gereği kurda meydana gelen düşmelerin de devalüasyona benzer etkiler meydana getirmesi beklenmektedir.

Devalüasyon uygulandığında, ticaret mallarının göreceli fiyatları değişecek, bu da malların ihracat ve ithalatını etkileyecektir. Döviz kurundaki değişimlerinin ülkelerin dış ticaret dengeleri üzerindeki etkileri, ithal ve ihraç edilen malların, talep ve arz esnekliklerine bağlıdır (Miles, 1979: 604). Marshall (1923) ve Lerner (1944), devalüasyonun, ülkelerin dış ticaret performanslarını olumlu yönde etkileyebilmesi için ihraç ve ithal edilen malların arz ve talep esneklikleri toplamının 1'den büyük ($|\mu_x| + |\mu_m| > 1$) olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Marshall-Lerner yaklaşımı olarak literatüre giren bu teoride, ihracat ve ithalat sadece nominal döviz kurunun bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Oysa bu durumda ülkeler arasındaki fiyatlar genel düzeyleri göz ardı edilmektedir. Laursen ve Metzler (1950), bu durumda reel döviz kurunun kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmektedir. Reel döviz kuru (Real Exchange Rate: RER); ülkeler arasındaki göreceli fiyat düzeylerini de göz önünde bulundurarak hesaplanan kur Denklem (1) yardımıyla belirlenmektedir:

$$RER = \frac{P^d}{P^f * ER} \quad (1)$$

Burada P^d ; referans ülke içindeki fiyatlar genel düzeyini (Tüketici Fiyat Endeksini: TÜFE), P^f ; dış (ticari partner) ülkedeki fiyatlar genel düzeyini, ER; nominal döviz kurunu (bir birim yabancı para karşılığında alınabilen ulusal para miktarını) ifade etmektedir⁴. Denklem (1)'de nominal döviz

¹ "Trump Çin'e 100'den fazla üründe yaptırım uygulayacak" (Bloombergt, 2018); "Çin'den ABD'ye misilleme: 128 ürüne gümrük vergisi" (Stupniknews, 2018).

² "Gümrük Birliği Revize Edilmeli", İGMD (2018).

³ "Trump yönetimi, ABD, Kanada ve Meksika'nın 23 yıl önce imzaladığı NAFTA'nın yeniden müzakeresi için Kongre'ye resmi tebligat gönderdi" (Gazetevatan, 2017).

⁴ Reel döviz kurunu; $RER = ER * \frac{P^d}{P^f}$ şeklinde yazan kitaplar (Mankiw, 2010: 147; Eğilmez, 2012: 139) da bulunmakla birlikte, böyle durumlarda ER, 1 birim ulusal para karşılığında alınabilen yabancı para miktarını (Ör: 1TL=0.25\$) göstermektedir. Ancak bu şekildeki yazımlarda, alışılmış kur tanımının

kurunun düşmesi (ülke parasının değer kazanması), ülke içinde fiyatlar genel düzeyinin artması (malların pahalılaşması) veya dış ülkede fiyatlar genel düzeyinin azalması (malların fiyatlarının düşmesi), reel döviz kurunu yükseltecek, ülkenin dış ticaret rekabet gücünü azaltacaktır. Yani reel döviz kuru arttığında ülkenin ihracatı azalacak, ithalatı artacaktır⁵.

Rose ve Yellen (1989); Bahmani-Oskooe ve Brooks (1999); Göçer ve Elmas (2013: 140); Ersungur, Aslan ve Doru (2017), dış ticareti, reel döviz kuru ve gelirin bir fonksiyonu olarak modellemişlerdir:

$$X_t = \beta_0 + \beta_1 RER_t + \beta_2 Y_t^f + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$M_t = \gamma_0 + \gamma_1 RER_t + \gamma_2 Y_t^d + \varepsilon_t \quad (3)$$

Burada X ; ihracatı, M ; ithalatı, RER ; reel döviz kurunu, Y^f ; dış ülkenin milli gelirini ve Y^d ; dış ticareti incelenen ülkenin (referans ülkenin) milli gelirini ifade etmektedir. β_1 ; ihracatın reel döviz kurundaki değişimlere olan duyarlılığını (esnekliğini) ifade etmekte olup, reel döviz kurundaki artışlar, ülke parasının değerlendirildiği veya ülke içinde fiyatlar genel düzeyinin arttığı ya da dış ülkede fiyatlar genel düzeyinin azaldığını, dolayısıyla ülkenin dış ticarete rekabet gücünün azaldığını göstermekte olup, bu değişimdeki artışlar ihracatı negatif etkileyeceği için yapılacak analizler sonucunda negatif ($\beta_1 < 0$) çıkması beklenmektedir. β_2 ; ihracatın, diğer ülkelerin milli gelirlerine olan duyarlılığını göstermekte olup, dış ülkelerin milli geliri arttığında, lüks ithal mallarına olan talepleri de artacağı için yapılacak analizler sonucunda pozitif ($\beta_2 > 0$) çıkması beklenmektedir. γ_1 ; ithalatın reel döviz kurundaki değişimlere olan duyarlılığını (esnekliğini) göstermekte olup, reel döviz kurunun artmasıyla, ithal mallar görece ucuza gelecek, bu da ülkede ithalat talebini artıracaktır. Bu nedenle yapılacak analizler sonucunda pozitif ($\gamma_1 > 0$) çıkması beklenmektedir. γ_2 ; ithalatın, referans ülkenin milli gelirlerine olan duyarlılığını ifade etmekte olup, geliri artan ülke vatandaşlarının ithal lüks tüketim mallarına olan talebinin de artması beklendiği için yapılacak analizler sonucunda bu katsayının da pozitif ($\gamma_2 > 0$) çıkması beklenmektedir. Bu durumda Marshall-Lerner koşulu aşağıdaki şekle gelmektedir.

$$(|\beta_1| + |\gamma_1|) > 1 \quad (4)$$

Reel döviz kuru hesaplanırken, sadece iki ülkeli bir dış ticaret modeli göz önünde bulundurulmaktadır. Oysa gerçek hayatta bir ülke, çok sayıda ülke ile dış ticaret yapmaktadır. Bu nedenle, reel döviz kurundan daha kapsamlı bir kur göstergesi olan Reel Etkif Döviz Kuru (Real Effective Exchange Rate: REER) hesaplanmaktadır ve dış ticaret çalışmalarında REER'in göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Luis, 2007). REER'in hesaplanması için önce bir ülkenin, bütün ticari partnerleriyle olan reel döviz kuru değerleri hesaplanmakta, sonra her bir ülkenin, referans ülkenin toplam dış ticareti içindeki payı esas alınarak, elde edilen RER değerleri ağırlıklandırılmaktadır. Ağırlıklandırma işlemi Denklem (5) yardımıyla gerçekleştirilmektedir (Karamelikli, 2016: 392; Darvas, 2017):

$$REER = \prod_{i=1}^N \left[\frac{P^d}{P_i^f * ER} \right]^{w_i} \quad (5)$$

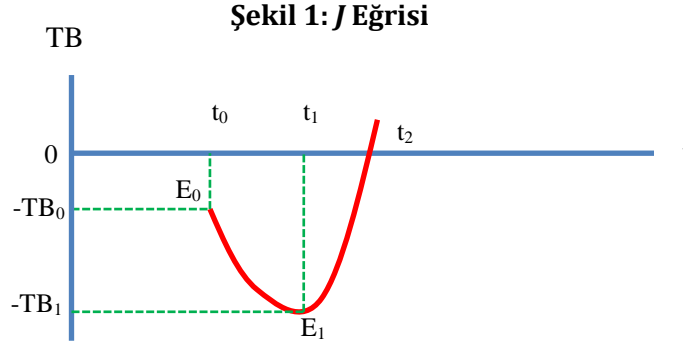
Burada w_i , i ülkesinin, referans ülkenin dış ticaretindeki ağırlığını ifade etmektedir (NBKR, 2002: 1) ve $\sum_{i=1}^N w_i = 1$ 'dir. Bu durumda REER'deki artışlar, referans ülkenin ihracat performansını olumsuz yönde etkileyecektir.

İlk olarak Magee (1973) tarafından gündeme getirilen J Eğrisi Hipotezi ise yapılan bir devalüasyon sonrasında kısa dönemde, yeni kurlara alışmaya kadar piyasada yaşanabilecek belirsizliklere, önceden yapılmış ve devam eden dış ticaret anlaşmalarına, arz ve talep yapılarının değişiminin zaman gerektirmesine bağlı olarak ihracatın hemen artmayabileceğini, hatta kısa dönemde dış ticaret dengesinde geçici bir bozulmanın da yaşanabileceğini, uzun dönemde ise Marshall-Lerner koşulu çerçevesinde dış ticaret dengesinin ve ödemeler bilançosunun devalüasyondan olumlu yönde

dışına çıkıldığı için kavram kargaşası meydana gelebilmektedir. Bu nedenle çalışmada Denklem (1)'deki yazım biçimi tercih edilmiştir. Bu yolla hem TCMB'nin reel kur tanımına sadık kalınmış, hem de alışıldık döviz kuru tanımının kullanımına devam edilebilmiştir.

⁵ Bu kullanımın, çoğu Türkçe makroekonomi kitabındaki ya da günlük ekonomi haberlerindeki yaklaşımın tersi olduğunun farkındayız. Ancak İngilizce makroekonomi kitaplarındaki ve dünya genelindeki kullanım bu şekilde olup, TCMB'de yayınlamakta olduğu reel döviz kurlarında bu sistematiki takip etmektedir (Bknz. Kocakale ve Toprak, 2015). Böyle olduğu için de dönemin TCMB Bakanı Erdem Başçı Kasım 2012'de yaptığı açıklamada; "TCMB'nin, reel kur 120-125 seviyesine geldiğinde ölçülü, 130 seviyesine geldiğinde ise güçlü politika tepkisi vereceğini" ifade etmiştir (Paralimanı, 2012).

etkileneyeğini ifade etmektedir. Literatürde, J eğrisi Hipotezinin geçerli olduğunu gösteren çok sayıda uygulamalı çalışma bulunmaktadır (Arize, 1994; Vergil ve Erdoğan, 2009. (Bahmani-Oskooee ve Ratha, 2004: 1377), ticaret dengesindeki kısa dönemli bozulmanın nedeninin, yurtiçi ve yurtdışı talep esnekliklerinin 1'den küçük olması olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte dış ticaret dengesi (Trade Balance: TB) ile zaman (t) arasında oluşan ve şekil 1'de yer alan grafik, J harfine benzediği için literatürde bu şekilde adlandırılmıştır.

Kaynak: Göçer, Mercan ve Peker (2013: 248)'den yararlanarak tarafımızdan çizilmiştir.

Şekil 1'de ekonomi başlangıçta E_0 noktasında, $0TB_0$ kadar dış ticaret açığı veriyorken devalüasyon uygulanmış olsun. t_0-t_1 zaman aralığında (kısa dönemde), değişen fiyatlar karşısında üretici ve tüketicilerin gerekli düzenlemeleri yapmasının zaman almasına bağlı olarak, dış ticaret dengesi daha da bozulmuş ve $-TB_1$ seviyesine gelmiştir. Bu noktadan sonra (uzun dönemde) ise devalüasyonun olumlu etkileri ortaya çıkmaya başlamış ve dış ticaret dengesi iyileşmiştir. Kısa dönemdeki bozulmanın, birkaç yıldan, 5 yıla kadar sürebileceğini belirten araştırmacılar bulunmaktadır (Aktunç Demirbaş, 2015: 108). Vergil ve Erdoğan (2009: 48) ise bu sürenin Türkiye'de 9 ay olduğunu belirlemişlerdir.

Ayrıca, döviz kurlarındaki değişimlere bağlı olarak ülkelerin dış ticaret dengelerinin önce (kısa dönemde) bozulacağını, sonra (uzun dönemde) iyileşeceğini, ancak daha sonra (çok uzun dönemde) tekrar bozulmalar yaşanabileceğini ve bu süreçte ortaya çıkacak şeklin S harfine benzeyebileceğini ifade eden araştırmacılar da bulunmaktadır (Backus vd. 1994; Vergil ve Erdoğan, 2009: 48; Akbulut Bekar ve Terzi, 2016: 95).

3. DIŞ TİCARET VE MİLLİ GELİR VERİLERİ

Dünya Bankası (2016), ülkelerin gelirlerine göre sınıflandırılmasında; yıllık kişi başına düşen milli geliri 1.005 ABD Dolarından düşük olan ülkeleri düşük gelir gurubunda, 1.006 - 2.955 Dolar arasında olan ülkeler alt orta gelir gurubunda, 3.956 - 12.235 Dolar arasında olan ülkeleri üst orta gelir gurubunda ve 12.236 Dolardan fazla olan ülkeleri de yüksek gelir gurubunda saymaktadır. Bu çalışmada da Dünya Bankası'nın bu sınıflandırması esas alınmıştır. Bu sınıflandırmaya göre yüksek gelir gurubuna giren 78, üst-orta gelir gurubuna giren 56, alt-orta gelir gurubuna giren 53 ve düşük gelirli ülkeler gurubuna giren de 31 ülke bulunmaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen ülke sayısı çok olduğu için burada sadece 2016 yılında dünya geneline ve ülke guruplarına ait veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ülke Gruplarında Dış Ticaret ve Milli Gelir

	Yüksek Gelirli Ülkeler	Üst Orta Gelirli Ülkeler	Alt Orta Gelirli Ülkeler	Düşük Gelirli Ülkeler	Dünya
GSYH (Trilyon \$)	48.6	20.6	6.3	0.4	75.8
Dünya Gelirinden Payı (%)	64	27.2	8.3	0.5	100
Kişi Başına Düşen GSYH (\$)	40809	7994	2078	612	10190
Mal ve Hizmet İhracatı (Trilyon \$)	14.6	4.8	1.4	0.1	20.8
Dünya İhracatından Payı (%)	70	22.9	6.7	0.4	100
Mal ve Hizmet İthalatı (Trilyon \$)	14.1	4.6	1.6	0.1	20.5
Dünya İthalatından Payı (%)	69	22.3	7.9	0.7	100

Kaynak: WDI (2018).

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde; 2016 yılındaki 75.8 Trilyon Dolarlık GSYH'nin %64'ünün yüksek gelirli ülkeler tarafından üretildiği, bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin ortalama 40 bin doların üzerinde olduğu, dünyadaki 20.8 Trilyon dolarlık mal ve hizmet ihracatının (%70) ve 20.5 Trilyon Dolarlık mal ve hizmet ithalatının (%69) da yüksek gelirli ülkeler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Üst orta gelir gurubuna dâhil 56 ülke dünya ihracatının %22.9'unu, ithalatının %22.3'ünü gerçekleştirmiş, böylece dünya milli gelirinin %27.2'sini üretebilmiştir. Bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir 8 bin dolar civarındadır. Alt orta gelir gurubunda yer alan 53 ülke dünya ihracatının %6.7'sini, ithalatının %7.9'unu gerçekleştirmiş, böylece dünya milli gelirinin %8.3'ünü üretebilmiştir. Bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir 2 bin dolar civarındadır. Düşük gelirli 31 ülke ise dünya ihracatının %0.4'ünü, ithalatının %0.7'sini gerçekleştirmiş, böylece dünya milli gelirinin %0.5'ini üretebilmiştir. Bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir sadece 612 dolardır.

Tabloda dikkat çeken bir husus; yüksek ve üst orta gelirli ülkelerde ihracatın, alt-orta ve düşük gelirli ülkelerde ise ithalatın daha yüksek olmasıdır. Demek ki yüksek ve üst-orta gelirli ülkeler genel olarak dış ticaret fazlası verirken, alt-orta ve düşük gelirli ülkeler dış ticaret açığı vermektedir. 2016 yılında dünyada en fazla dış ticaret açığı veren ülkeler ve bu açıkların GSYH içindeki payları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. En Fazla Dış Ticaret Açığı Veren Ülkeler

Sıra No	Ülke	2016 Yılı Mal ve Hizmet Ticareti Dengesi Açığı	
		Değer (Milyar Dolar)	GSYH'ya Oran (%)
1.	ABD	-521.2	-2.8
2.	İngiltere	-58.1	-2.2
3.	Fransa	-48.0	-1.9
4.	Kanada	-36.3	-2.4
5.	Hindistan	-33.0	-1.4
6.	Mısır	-31.1	-9.3
7.	Filipinler	-27.3	-8.9
8.	Avusturalya	-26.7	-2.2
9.	Türkiye	-24.9	-2.8
10.	Cezayir	-22.7	-14.3

Kaynak: World Bank (2018).

Tablo 2'ye göre en fazla dış ticaret açığı veren ülkeler; ABD, İngiltere ve Fransa olmakla birlikte, bu ülkelerin milli gelirleri yüksek olduğu için, dış ticaret açıklarının GSYH'ye oranı çok yüksek değildir. Bu ülkeler arasında dış ticaret açıklarının GSYH'ye oranı en yüksek olanlar; Cezayir, Mısır ve Singapur'dur. Bu ülkelere Cezayir ve Mısır'ın Arap Baharıyla başlayan iç karışıklardan dolayı bu durumda olduğu düşünülmekte, ancak Singapur gibi yüksek teknoloji ürünler üreten bir ülkenin bu kadar dış ticaret açığı vermesi dikkatleri çekmektedir.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Marshall-Lerner koşulu ve *J* Eğrisi Hipotezinin geçerliliğinin test edilmesine yönelik yapılmış çalışmalar incelendiğinde; farklı ülkeler için, farklı dönem verileriyle ve farklı yöntemlerle analiz yapan çalışmalarda, farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bu çalışmaların seçkin bir özeti, yayınlanma tarihi sırasına göre burada ele alınmıştır.

Ay ve Özşahin (2007), Türkiye'de reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkileri, 1995:M01-2007:M06 dönemi için VAR yöntemiyle incelemiş ve ihracat ve ithalat fiyat endekslerinin en önemli açıklayıcısının, reel döviz kuru olduğunu tespit etmiştir. Vergil ve Erdoğan (2009), Türkiye'de *J* Eğrisi Hipotezinin geçerliliğini, 1989:Q1-2005:Q4 dönemi verilerini kullanarak ARDL yöntemiyle araştırmış ve *J* eğrisi etkisinin Türkiye için geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazarlar ayrıca Türkiye'de döviz kuru artışı karşısında dış ticaret dengesinde yaşanan kısa dönemli bozulmanın 3 dönem sürdüğünü de belirlemişlerdir. Türkiye için benzer bir sonucu Altıntaş ve Çetin (2008)'de elde etmiştir. Nagpal (2012) ise bu durumun Hindistan ile İngiltere arasındaki dış ticarete geçerli olduğunu belirlemiştir. Hussain ve Haque (2014) bu hipotezi geliştirmekte olan 49 ülke için sınımayı ve geçerli olduğunu görmüştür. Benzer bir sonucu da Petrović ve Gligorić (2010) Avruoa ülkeleri için elde etmiştir.

Alptekin (2009), Türkiye ekonomisinde reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkileri, 1992:M01-2009:M01 dönemi için VAR yöntemiyle araştırmış ve reel döviz kurunda meydana gelen bir değişimlerin, dış ticaret dengesi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirlemiştir. Aksu (2007), 1950-2006 dönemi için yaptığı analizde Türkiye'de *J* Eğrisi Hipotezinin geçerli olmadığını belirlemiştir. Karamelikli (2016), *J* Eğrisi Hipotezinin geçerliliğini 2003-2015 dönemi için aylık ve üç aylık veri setleriyle sınımayı ve ilgili dönemde Türkiye'de *J* Eğrisi Hipotezinin geçerli olmadığına karar vermiştir. Berke ve Akarsu (2017), Türkiye'de *J* Eğrisi Hipotezinin geçerliliğini 1998:Q1-2016:Q2 dönemi için araştırmış ve bu dönemde Türkiye ekonomisinde *J* Eğrisi Hipotezinin geçerli olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Akbulut Bekar ve Terzi (2016) ise 2002:M01-2014:M12 dönemi için yaptığı analizde Türkiye'de döviz kuru değişimleri ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkinin *S* eğrisi biçiminde olduğunu ortaya koymuştur.

5. EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Veri Seti

Bu çalışmada yüksek gelirli 27, üst orta gelirli 23, alt orta gelirli 18 ve düşük gelirli 12 ülkenin 1960-2016 dönemi dış ticaret dengesi (TB_t), reel efektif döviz kuru ($REER_t$), vurtici milli geliri (Y_t^d) ve dünya milli geliri (Y_t^f) verileri kullanılmıştır. Dış ticaret dengesi verileri; mal ve hizmet ihracatı verilerinin, mal ve hizmet ithalatı verilerine bölünüp, 100 ile çarpılmasıyla elde edilmiştir. Veriler WDI (World Development Indicators: Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2018)'den alınmıştır. Ülke seçiminde, verilerine tam olarak erişilebilen bütün ülkelerin analize alınmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmada, Rose ve Yellen (1989); Bahmani-Oskooee ve Brooks (1999); Göçer ve Elmas (2013: 140); Ersungur, Aslan ve Doru (2017) takip edilerek, döviz kuru cinsinden, reel efektif döviz kuru verileri kullanılmıştır. Yabancı ülke milli gelir (Y_t^f) olarak, Bahmani-Oskooee (1985) izlenerek, dünya GSYH'si (Y_t^w) kullanılmıştır.

Çalışmada dış ticaret ve milli gelir verileri Dünya Bankasının web sayfasından, reel efektif döviz kuru (2007=100) verileri Bruegel Datasets'den elde edilmiştir.

5.2. Model

Hacker ve Hatemi J (2004), Bahmani-Oskooee ve Wang (2006), Yazici (2008), Yusoff (2009), Chiloane, Pretorius ve Botha (2013) Marshall-Lerner koşulunun test edilebilmesi için Denklem (2) ve Denklem (3)'ü tek bir denklemde birleştirerek aşağıdaki modeli oluşturmuşlardır:

$$\ln(TB_t) = \theta_0 + \theta_1 \ln(REER_t) + \theta_2 \ln(Y_t^d) + \theta_3 \ln(Y_t^w) + e_t \quad (6)$$

Burada TB; dış ticaret dengesi (Trade Balance) olup, ihracatın ithalata bölünmesiyle elde edilmiştir. Serilerdeki aşırı değerleri (outlier) ortadan kaldırmak ve bu şekilde analiz sonucunda değişen varyans sorunun ortaya çıkmasını önleyebilmek amacıyla değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Bu denklemde yer alan reel efektif kurun artışını, ulusal paranın reel olarak değer kazanmasını, ulusal malların yabancı paralar cinsinden fiyatının arttığını göstermektedir (Saygılı, Saygılı ve Yılmaz, 2010: 17). Bu nedenle analiz sonucunda Marshall-Lerner koşulunun sağlanması için uzun dönem analizinde $\theta_1 < 0$ (ülke parasının dış alım gücünün düşmesine bağlı olarak reel efektif döviz kurunda meydana gelen düşüşlerin, ülkelerin dış ticaret dengelerini olumlu etkilemesi) (Nagpal, 2012: 10), *J* Eğrisi Hipotezinin sağlanması için ise uzun dönemde Marshall-Lerner koşulunun geçerli olması ve kısa dönem analizinde $\theta_1 > 0$ (ülke parasının dış alım gücünün düşmesine bağlı olarak reel efektif döviz kurunda meydana gelen düşme karşısında, fiyatların, arz ve talebin yeniden şekillenmesi sürecinde ülkelerin dış ticaret dengelerinin kısa dönemde olumsuz etkilemesi) gerekmektedir (Chiloane, Pretorius ve Botha, 2013: 304).

5.3. Birim Kök Testi

Yapılacak analizlerin sonuçlarının güvenilir olabilmesi için analizlerde kullanılan serilerin durağanlık derecelerinin bilinmesi ve buna uygun analiz yöntemlerinin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışmada serilerin durağanlığı Breitung (2000) tarafından geliştirilen panel birim kök testi ile incelenmiştir. Bu testin H_0 hipotezi "*Seri durağan değildir*" şeklindedir. Elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Ülke Gurubu	Değişken	Düzye Değerleri		Birinci Farkları	
		Breitung Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Breitung Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Yüksek Gelirli Ülkeler	$Ln(TB)$	-0.50	0.30	-17.92***	0.00
	$Ln(REER)$	0.72	0.76	-23.97***	0.00
	$Ln(Y^d)$	3.59	0.99	-21.54***	0.00
	$Ln(Y^w)$	7.60	1.00	-12.10***	0.00
Üst Orta Gelirli Ülkeler	$Ln(TB)$	-1.26	0.10	-4.28***	0.00
	$Ln(REER)$	-0.12	0.45	-8.19***	0.00
	$Ln(Y^d)$	0.99	0.84	-11.84***	0.00
	$Ln(Y^w)$	7.02	1.00	-11.17***	0.00
Alt Orta Gelirli Ülkeler	$Ln(TB)$	-1.60	0.05*	-19.90***	0.00
	$Ln(REER)$	0.53	0.70	-19.68***	0.00
	$Ln(Y^d)$	0.03	0.51	-15.88***	0.00
	$Ln(Y^w)$	6.21	1.00	-9.88***	0.00
Düşük Gelirli Ülkeler	$Ln(TB)$	-1.27	0.10	-15.37***	0.00
	$Ln(REER)$	-1.25	0.10	-19.13***	0.00
	$Ln(Y^d)$	-1.00	0.15	-15.16***	0.00
	$Ln(Y^w)$	5.07	1.00	-8.06***	0.00

Not: * ve ***, Serinin %10 ve %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu gösterir.

Tablo 2'deki sonuçlara göre; serilerden sadece bir tanesi, o da %10 anlamlılık düzeyinde, düzey değerlerinde durağan iken⁶, diğer bütün seriler birinci farkları alınca durağan hale gelmiştir. Bu durum, analizin ilerleyen bölümlerinde göz önünde bulundurulacaktır.

5.4. Eşbütünlük Testi

Seriler düzey değerlerinde durağan olmadığı için, bu serilerin doğrudan düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır. Bu nedenle, regresyon analizine geçmeden önce serilerin eşbütünlük olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada serilerin eşbütünlükleri Kao (1999) panel eşbütünlük testi ile incelenmiştir. Bu testin H_0 hipotezi "*Seriler eşbütünlük değildir*" şeklindedir. Elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

⁶ %10 çok güçlü bir anlamlılık düzeyi olmadığı için bu seri de düzeyde durağan değil kabul edilebilir.

Tablo 3. Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Yüksek Gelirli Ülkeler	-6.48***	0.00
Üst Orta Gelirli Ülkeler	-6.10***	0.00
Alt Orta Gelirli Ülkeler	-5.57***	0.00
Düşük Gelirli Ülkeler	-3.29***	0.00

Not: * ve ***, Serilerin %10 ve %1 anlamlılık düzeyinde serilerin eşbütünleşik olduğunu gösterir.

Tablo 3'teki bulgulara göre bütün ülke guruplarında seriler eşbütünleşiktir. O halde bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak uzun dönemli regresyon analizlerinde sahte regresyon problemiyle karşılaşmayacaktır. Bu sonuç aynı zamanda; bu ülkelerde dış ticaret dengesi, reel efektif döviz kuru, yurtiçi milli gelir düzeyi ve dünya milli gelir düzeyi serilerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini ve birbirinden etkilendiğini de göstermektedir. Tablo 3'te dikkat çeken bir nokta; ülkelerin gelir düzeyi düştükçe, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin zayıflamasıdır (test istatistiklerinin -6.48'den -3.29'a doğru kademeli olarak azalmasıdır). Bu durum, yüksek gelirli ülkelerde verilerin daha istikrarlı olmasına karşılık, düşük gelirli ülke verilerinde volatilitenin (oynaklığın) daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

5.5. Uzun Dönem Analizi

Çalışmada serilerin eşbütünleşik oldukları tespit edildiği için uzun dönem analizine (eşbütünleşme katsayılarının tahminine) geçilebilecektir. Bu çalışmada uzun dönem analizi; PDOLS (Panel Dynamic Ordinary Least Squares) yöntemiyle yapılmıştır. Bu yöntem, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına karşı dirençli tahminler üretmekte ve seriler arasındaki eşbütünleşme katsayılarının tahmininde etkin sonuçlar vermektedir. Çalışmanın bu aşamasında kullanılan (tahmin edilen) model, Denklem (6)'da verilen modeldir.

$$\ln(TB_t) = \theta_0 + \theta_1 \ln(REER_t) + \theta_2 \ln(Y_t^d) + \theta_3 \ln(Y_t^w) + e_t \quad (7)$$

Bu model PDOLS yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Uzun Dönem Analizi Sonuçları

	$\ln(REER)$	$\ln(Y^d)$	$\ln(Y^w)$	R^2	\bar{R}^2
Yüksek Gelirli Ülkeler	-0.08 (0.34)	-0.18*** (0.00)	0.15** (0.02)	0.66	0.62
Üst Orta Gelirli Ülkeler	-0.15*** (0.00)	-0.06* (0.08)	-0.07 (0.28)	0.16	0.14
Alt Orta Gelirli Ülkeler	-0.25* (0.09)	-0.12** (0.03)	0.26*** (0.00)	0.85	0.83
Düşük Gelirli Ülkeler	0.50*** (0.00)	-0.23*** (0.00)	0.21*** (0.00)	0.73	0.68

Not: *, ** ve ***; Katsayıların %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde serilerin eşbütünleşik olduğunu gösterir.

Tablo 4'teki bulgulara göre, yüksek gelirli ülkelerde reel efektif döviz kurundaki artışların, dış ticaret dengesi üzerindeki, teorik beklentilerle uyumlu biçimde negatif, ancak istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu nedenle yüksek gelirli ülkelerde Marshall-Lerner koşulu çalışmamaktadır. Bu ülkelerde yurtiçi milli gelir düzeyinin artmasının, ülkelerin ithalat talebini artırarak, dış ticaret dengesini bozduğu, dünya genelindeki milli gelir artışının ise bu ülkelerin mallarına yönelik dış talebi artırarak, ülkelerin ihracatını artırdığı ve dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Üst orta gelirli ülkelerde reel efektif döviz kurundaki artışların (nominal döviz kurundaki azalışların), teorik beklentilerle uyumlu biçimde, bu ülkelerin dış ticaret dengesine zarar verdiği⁷, dolayısıyla bu ülkelerde Marshall-Lerner koşulunun sağlandığı belirlenmiştir. Bu ülkelerde de yurtiçi milli gelir düzeyinde meydana gelen artış artmasının, ülkelerin ithalat talebini artırarak, dış ticaret dengesini

⁷ Bu sonuç nominal döviz kuru açısından yorumlanacak olursa; nominal kurdaki artışlar, reel efektif döviz kurunu azaltarak, dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir.

bozduğu tespit edilmiştir. Dünya genelindeki milli gelir artışının ise bu ülkelerin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür.

Alt orta gelirli ülkelerde de reel efektif döviz kurundaki artışların (nominal döviz kurundaki azalışların), teorik beklentilerle uyumlu biçimde, dış ticaret dengesine zarar verdiği ve Marshall-Lerner koşulunun sağlandığı belirlenmiştir. Bu ülkelerde de yurtiçi milli gelir düzeyinin artmasının, ülkelerin ithalat talebini artırarak, dış ticaret dengesini bozduğu görülmüştür. Dünya genelindeki milli gelir artışının, bu ülkelerin mallarına olan dış talebi artırarak, ülkelerin ihracatını artırdığı ve dış ticaret dengelerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Düşük gelirli ülkelerde reel efektif döviz kurundaki artışların (nominal döviz kurundaki azalışların), teorik beklentilerin aksine, dış ticaret dengesini iyileştirdiği ve Marshall-Lerner koşulunun sağlanmadığı belirlenmiştir. Bu ülkelerde de yurtiçi milli gelir düzeyinin artmasının, lüks ithal mallarına olan talebi artırarak, ülkelerin dış ticaret dengesini bozduğu görülmüştür. Dünya genelindeki milli gelir artışının, bu ülkelerin mallarına olan dış talebi artırarak, ülkelerin ihracatını artırdığı ve dış ticaret dengelerini olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Uzun dönem analizi bulguları genel olarak değerlendirildiğinde; Marshall-Lerner koşulunun sadece orta gelirli ülkelerde geçerli olduğu, bu nedenle sadece bu ülkelerin devalüasyonlarla (veya kontrollü dalgalı kur rejiminde ulusal paralarının değersizleşmesine izin vererek) dış ticaret dengelerini iyileştirebilecekleri söylenebilir. Ülkelerin milli gelirlerinde meydana gelen artış, ithalatlarını artırarak dış ticaret dengelerine zarar verdiği, dünya genelindeki gelir artışlarının ise üst orta gelir gurubu haricindeki ülkelerin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

5.6. Kısa Dönem Analizi

Çalışmada, serilerin birinci farkları ve hata düzeltme teriminin (Error Correction Term: ECT, uzun dönem analizinden elde edilen hata terimleri serisinin) bir dönem gecikmeli değeri (ECT_{t-1}) kullanılarak oluşturulan model;

$$\Delta \ln(TB_{it}) = \theta_0 + \theta_1 \Delta \ln(REER_{it}) + \theta_2 \Delta \ln(Y_{it}^d) + \theta_3 \Delta \ln(Y_{it}^w) + \theta_4 ECT_{it-1} + e_{it} \quad (8)$$

şeklinde dir. Bu modelin tahmini sonucunda reel efektif döviz kuru değişkeninin birinci farkının katsayısı pozitif ve ($\theta_1 > 0$) istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu, reel efektif döviz kurundaki azalışların (ülke parasının değerinin düşmesinin, nominal döviz kurundaki artışların), kısa dönemde dış ticaret dengesine zarar verdiği ve *J* Eğrisi Teorisinin geçerli olduğuna karar verilecektir. Denklem (8)'in tahmini sonucunda hata düzeltme teriminin (*ECT*) katsayısının negatif ve anlamlı çıkması, eşbütünleşik seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığını gösterecektir. Çalışmada kısa dönem analizleri de PDOLS yöntemiyle yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Kısa Dönem Analizi Sonuçları

	$\Delta \ln(REER)$	$\Delta \ln(Y^d)$	$\Delta \ln(Y^w)$	ECT_{t-1}	R^2	\bar{R}^2
Yüksek Gelirli Ülkeler	0.04*** (0.00)	-0.06*** (0.00)	-0.07*** (0.00)	-0.41*** (0.00)	0.12	0.06
Üst Orta Gelirli Ülkeler	-0.30*** (0.00)	-0.10 (0.18)	0.04 (0.80)	-0.47*** (0.00)	0.35	0.32
Alt Orta Gelirli Ülkeler	-0.22*** (0.00)	-0.13** (0.03)	-0.11 (0.27)	-0.14*** (0.00)	0.62	0.61
Düşük Gelirli Ülkeler	-0.13*** (0.00)	0.02 (0.40)	0.17* (0.07)	-0.45*** (0.00)	0.14	0.08

Not: *, ** ve ***; Katsayıların %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde serilerin eşbütünleşik olduğunu gösterir.

Tablo 5'teki bulgulara göre *J* eğrisi hipotezi sadece yüksek gelirli ülkeler için geçerlidir. Ancak bu ülkelerle ilgili uzun dönem analizinde REER'in katsayısının işareti beklenti yönünde olmasına karşılık, istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için (Marshall-Lerner koşulu tam olarak sağlanmadığı için), Altıntaş ve Çetin (2008: 55) izlenerek bu ülkelerde zayıf bir *J* Eğrisi etkisinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Diğer ülke guruplarında ise *J* Eğrisi hipotezinin geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Yüksek gelirli ülkeler haricindeki ülkelerde reel döviz kurundaki artışlar (nominal döviz kurundaki azalışlar) dış ticaret dengesine zarar vermektedir. Düşük gelirli ülkeler haricindeki bütün ülkelerde milli gelir artışının, ithalat talebini artırarak, ülkelerin dış ticaret dengesine zarar verdiği görülmektedir. Artan dünya milli gelirinin, düşük gelirli ülkelerin mallarına olan talebi artırarak, bu ülkelerin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bütün ülke gurupları için yapılan analizlerde modellerin hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Yani değişkenler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkmaktadır ve yapılan analizler güvenilirdir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Serbest dış ticaret ile yüksek gelir elde ederek, ekonomik büyümelerini ve refah düzeylerini artırmak bütün ülkelerin öncelikli hedeflerindedir. Ancak ülkeler serbest dış ticaretten her zaman kazançlı çıkamayabiliyorlar. İthalatları, ihracatlarından fazla olduğunda dış ticaret açığı ve cari açık gibi önemli ekonomik sorunlar yaşayabiliyorlar. Dış ticaret açığı, cari işlemler açığının ana nedeni olup, ülkeleri ekonomik krize sürükleyebilme potansiyeline sahip bir makroekonomik büyüklüktür. Bu nedenle ülkelerin dış ticaret dengelerinin belirleyicilerinin ve sürdürülebilirliğinin sıklıkla analiz edilmesinde ve ihtiyaç duyulması halinde, gerekli politika önerilerinin sunulmasında yarar vardır.

Dış ticaret dengesini en çok etkileyen değişkenler; reel efektif döviz kuru ile yurtiçi ve yurtdışı milli gelir düzeyleridir. Bu nedenle çalışmada; reel efektif döviz kuru, yurtiçi milli gelir düzeyi ve dünya milli gelir düzeyinin, farklı gelir guruplarında yer alan 80 ülkenin, 1960-2016 dönemi dış ticaret dengesi üzerindeki etkileri panel veri analizi ile incelenmiştir.

Serilerin durağanlığı Breitung panel birim kök testi ile incelenmiş ve bütün serilerin birinci farkta durağan hale gelen seriler oldukları görülmüştür. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Kao panel eşbütünleşme testi ile incelenmiş ve bütün ülke guruplarında serilerin eşbütünleşik oldukları belirlenmiştir. Seriler arasındaki uzun ilişkileri PDOLS yöntemiyle analiz edilmiş ve yüksek gelirli ülkeler haricindeki ülkelere Marshall – Lerner koşulunun geçerli olduğu, dolayısıyla bu ülkelerde döviz kurunun, dış ticaret dengesini iyileştirici bir politika aracı olarak kullanılabilceği tespit edilmiştir.

Yüksek ve alt orta gelirli ülkelerde artan milli gelirin, halkın lüks ithal mallara olan talebini artırarak, dış ticaret dengesini bozucu etkilerinin olduğu görülmüştür. Dünya milli gelirindeki artışların, üst orta gelir gurubu haricindeki ülkelerin mallarına olan dış talebi artırarak, ülkelerin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Kısa dönem analizi de PDOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve J Eğrisi hipotezinin, sadece yüksek gelirli ülkelerde, zayıf biçimde geçerli olduğu görülmüştür. Yine bu analizlerde yüksek gelirli ülkeler haricindeki ülkelerde reel döviz kurundaki artışların (nominal döviz kurundaki azalışlar) dış ticaret dengesine zarara verdiği (bir anlamda kısa dönemde de Marshall-Lerner koşulunun geçerli olduğu) tespit edilmiştir. Düşük gelirli ülkeler haricindeki bütün ülkelerde milli gelir artışlarının, ithalat talebini artırarak, ülkelerin dış ticaret dengesine zarar verdiği, artan dünya milli gelirinin ise düşük gelirli ülkelerin mallarına olan talebi artırarak, bu ülkelerin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bütün ülke guruplarında modellerin hata düzeltme mekanizmalarının çalışmakta olduğu ve yapılan analizlerin güvenilir olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgular literatürde yer alan Altıntaş ve Çetin (2008); Vergil ve Erdoğan (2009) çalışmalarıyla uyumludur.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; reel efektif döviz kurunun ülkelerin dış ticaret dengelerini iyileştirmek için kullanılabilcek bir politika aracı olduğu söylenebilir. Her ne kadar ülkeler reel efektif döviz kuru formülünde yer alan dış ülkelerdeki fiyatlar genel düzeyine etki edemeseler de en azından nominal döviz kurlarını ve kendi ülkeleri içindeki fiyatlar genel düzeyini, dış ticarete rekabet güçlerini artırıcı biçimde yönetebilirler. Bu nedenle ülke merkez bankalarının ve hükümetlerinin, kullanacakları para ve maliye politikası araçlarını belirlerken, dış ticaret dengelerini iyileştirici politikalara önem vermelerinde yarar vardır.

KAYNAKÇA

- Akbulut Bekar, S. ve Terzi, H. (2016), "Dış Ticaret Haddi'nin Dış Ticaret Dengesine Etkisi: Türkiye'deki Endüstriler İçin "S Eğrisi Yaklaşımı"nın Geçerliliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:31, Sayı:2, ss. 95-114.
- Aksu, Mehtap, (2007), "Marshall – Lerner Yaklaşımı Çerçevesinde Reel Döviz Kuru ve Ticaret Dengesi Arasındaki İlişki: Kuram Ve Türkiye Örneği", Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Aktunç Demirbaş, E. (2015), "J-Eğrisi Etkisine Dair Literatür Taraması", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, ss. 107-122.

- Alptekin, V. (2009), "Türkiye'de Dış Ticaret - Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı 2, ss.132-149.
- Altıntaş, Halil ve Çetin R. (2008), "Türkiye'de Dış Ticaret Dengesi Belirleyicilerinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Öngörülmesi: 1989-2005", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.64, ss. 29-64.
- Arize, Augustine C. (1994), "Cointegration Test of a Long-Run Relation between The Real Effective Exchange Rate and The Trade Balance". *International Economic Journal*, Vol. 8, pp. 1-9.
- Ay, A. ve Özşahin, Ş. (2007), "J Eğrisi Hipotezinin Testi: Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXVI, Sayı 1, ss. 1-23.
- Backus, K. David, Patrick J. K. and Finn E. Kydland, (1994), "Dynamics of the Trade Balance and the Terms of Trade: The J-Curve?", *The American Review*, Vol. 84, Issue 1, pp. 84-103.
- Bahmani-Oskoe, M. (1985), "Devaluation and the J-Curve: Some Evidence from LDC's", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 67, Issue 3, pp. 500-504.
- Bahmani-Oskoe, M. and Brooks, Taggart. J. (1999), "Bilateral J-Curve between US and Her Trading Partners", *Weltwirtschaftliches Archives*, Vol. 135, Issue 1, pp. 156-165.
- Bahmani-Oskoe, M. and Ratha, A. (2004), "The J-Curve: A Literature Review", *Applied Economics*, Vol.36, Issue 13, pp. 1377-1398.
- Bahmani-Oskoe, M. and Wang, Y. (2006), "The J-Curve: China Versus Her Trading Partner", *Bulletin of Economic Research*, Vo.58, Issue 4, pp. 323-34.
- Berke, B. ve Akarsu, G. (2016), "Türkiye için "J eğrisi" Analizi", IBANESS Congress Series, 4-5 March, Edirne, Turkey.
- Bloomberght (2018), "Trump Çin'e 100'den fazla üründe yaptırım uygulayacak", (22.03.2018).<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/2105616-abd-cin-ve-meksika-ya-yaptirim-uygulayacak>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Bruegel Datasets (2018). "Real Effective Exchange Rates for 178 Countries: A New Database", <http://bruegel.org/publications/datasets/real-effective-exchange-rates-for-178-countries-a-new-database/>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018).
- Chiloane, L., Prerorius, M. and Borha, I. (2013), "The Relationship between The Exchange Rate and The Trade Balance in South Africa", *Journal of Economic and Financial Sciences*, Vol.7, Issue 2, pp. 299-314.
- Darvas, Z. (2017), "Real Effective Exchange Rates for 178 Countries: A New Database", <http://bruegel.org/publications/datasets/real-effective-exchange-rates-for-178-countries-a-new-database/>, [Erişim Tarihi: 10.04.2018].
- Dornbusch, R. and Fischer, S. (1995), *Makroekonomi*, Akademi Yayınları, İstanbul.
- Dünya Bankası (2016), "World Bank Country and Lending Groups", <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>, [Erişim Tarihi: 11.04.2018].
- Eğilmez, M. (2012), *Makroekonomi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ersungur, Ş. M., Doru, Ö. ve Aslan, M. Barış, (2017), "Türkiye'de GSYH ve Döviz Kuru Hareketlerinin Cari Denge Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı" *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 31, Sayı 3, ss.451-463.
- Gazetevatan (2017). "Trump yönetimi, ABD, Kanada ve Meksika'nın 23 yıl önce imzaladığı NAFTA'nın yeniden müzakeresi için Kongre'ye resmi tebligat gönderdi", <http://www.gazetevatan.com/trump-nafta-nin-yeniden-muzakeresi-icin-ilk-adimi-atti-1068156-dunya/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Göçer, İ. ve Elmas, B. (2013), "Genişletilmiş Marshall-Lerner Koşulu Çerçevesinde Reel Döviz Kuru Değişimlerinin Türkiye'nin Dış Ticaret Performansına Etkileri: Çoklu Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi", *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, Cilt.7, Sayı 1, ss. 137-157.

- Göçer, İ., Mercan, M. ve Peker, O. (2013), "The Effects of Exchange Rate Changes on The External Trade Balance", *Ekonomista*, Vol. 7, Issue 136, pp. 247-258.
- Hacker, R. S. and Hatemi-J, A. (2004), "The Effect of Exchange Rate Changes on Trade Balances in The Short and Long Run. Evidence from German Trade with Transitional Central European Economies", *The Economics of Transition*, Vol.12, Issue 4, pp. 777-799.
- Hussain, M. E. and Haque, M. (2014), "Is the J-Curve a Reality in Developing Countries?", *Journal of Economics and Political Economy*, Vol. 1, Issue 2, pp. 231-240.
- İgmd 82018), "Gümrük Birliği Revize Edilmeli", <http://www.igmd.org.tr/haber/gumruk-birligi-revize-edilmeli>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Kao, C. (1999), "Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data", *Journal of Econometrics*, Vol. 90, pp. 1-44.
- Karamelikli, H. (2016), "Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesinde J-Eğrisi Etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı 3, ss. 389-402.
- Kocakale, Y. ve Toprak, H. H. (2015), "Türkiye'nin Reel Efektif Döviz Kuru Endekslerinin Güncellenmesi", *TCMB Ekonomi Notları* No: 15/06.
- Luis, A.V. Catao (2007), "Why Real Exchange Rates?", <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2007/09/basics.htm>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Mankiw, N. G. (2010), *Makroekonomi*, Efil Yayınları, Ankara.
- Miles, M. A. (1979), "The Effect of Devaluation and The Trade Balance of Payment: Some Result", *Journal of Political Economy*, Vol. 87, Issue 31, pp. 600-622.
- Nagpal, M. (2012), "The J-Curve Phenomenon: Myth or Reality? – An Analysis for India", <https://www.econ-jobs.com/research/18594-The-J-Curve-Phenomenon--Myth-or-Reality-.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2018).
- Nbkr (2002), "Real Effective Exchange Rate Calculation Methodology", <http://www.nbkr.kg/DOC/10082009/00000000001990.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Paralimanı (2012). "Faizler 1 hafta sonra incek mi?", <http://www.paralimani.com/faizler-1-hafta-sonra-inecek-mi-haberi-20483/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Petrovic, P. and Gligoric, M. (2010), "Exchange Rate and Trade Balance: J curve Effect", *Panoeconomicus*, 1, pp. 23-41.
- Rose, A. K. and Yellen, J. L. (1989), "Is there a J-curve?", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 24, Issue 1, pp. 53-68.
- Saygılı, H., Saygılı, M. ve Yılmaz, G. (2010), "Türkiye İçin Yeni Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri", *TCMB Çalışma Tebliği*, No: 10/12.
- Stupniknews (2018). "Çin'den ABD'ye misilleme: 128 ürüne gümrük vergisi", (02.04.2018), <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201804021032872281-cin-abd-misilleme-gumruk-vergisi/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Vergil, H. ve Erdoğan, S. (2009), "Döviz Kuru-Ticaret Dengesi İlişkisi: Türkiye Örneği", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, ss. 35-57.
- Wdi (2018). World Development Indicators, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- World Bank (2018). External balance on goods and services (current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NE.RSB.GNFS.CD?view=chart>, (Erişim Tarihi: 05.04.2018).
- Yusoff, Mohammed B. (2010), "Bilateral Trade Balance, Exchange Rates and Income: Evidence from Malaysia", *Global Economy Journal*, Vol. 9, Issue 4, pp. 1-19.